

Jugoslovenski časopis za pravna i društvena pitanja
ljudskih prava

LJUDSKA

PRAVA

ISSN 1450-6742

UDK 342:7

50 godina ljudskih prava

1-2
proleće-leto
BEOGRAD
1998

Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava

LJUDSKA PRAVA

Jugoslovenski časopis za pravna i društvena pitanja ljudskih prava

Izdavač

JUGOSLOVENSKI KOMITET PRAVNIKA ZA LJUDSKA PRAVA

Admirala Čeprata 8, 11000 Beograd

Tel/fax: +381-11-361-71-44

E-mail: yulaw@eunet.yu

Web site: www.humanrights.org.yu

Broj 1-2, proleće-leto 1998.

časopis izlazi kvartalno

UDK 342:7 ISSN 1450-6742

UREĐIVAČKI ODBOR:

Dr Momčilo Črubač

Biljana Kovačević-Vučo

Dr Nebojša Vučinić

Dr Mirjana Drakulić

Mr Srđan Darmanović

Dr Zorica Mršević

Dr Dragan Prlja

Aleksandar Lojpur

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Dr Stevan Lilić

Kompjuterska obrada: Nenad Čupić

Štampa: Dosije, Beograd. Tiraž 500

Časopis *Ljudska prava* i *Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava* niti odobravaju niti odbijaju stavove iznete u člancima, sem ukoliko nije drugačije naglašeno.

© *Ljudska prava* – sva prava zadržana

SADRŽAJ

Uvodnik	5
Kosovska kriza i ljudska prava	6
Biljana Kovačević-Vučo	
Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava	14
Stevan Lilić	

ČLANCI

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima	19
Dejvid Vajsbrot	
Ljudska prava i uloga pravnika	23
Džerom Dž. Šestak	
Prigovor savesti kao fundamentalno ljudsko pravo	26
Stevan Lilić, Biljana Kovačević-Vučo	
Domaće nasilje kao način kršenja ženskih ljudskih prava	34
Zorica Mršević	
Internet resursi informacija o ljudskim pravima	42
Dragan Prlja	
Zaštita izbornog prava građana pred Saveznim ustavnim sudom	53
Aleksandra Rabrenović	

PRILOZI

Uloga krivičnih sudova u zaštiti dece od nasilja	65
S. Radisavljević, S. Milojević, Z. Mršević	
Ponašanje međunarodne zajednice i njenih predstavnika u bivšoj Jugoslaviji prema dezerterima	74
Bojan Aleksov	
Žrtva i njeno pravo na kaznu	76
Jovan Ćirić	
Pravilnik o programu pravosudnog ispita	83
Biljana Kovačević-Vučo	

PRIKAZI

Nebojša Vučinić: <i>Međunarodno-pravni status i zaštita osnovnih ljudskih prava</i> (Milan Marković)	87
Univerzalnost kao mit – Časopis <i>Beogradski krug</i> , br. 3-5/95; 1-2/96 tematski broj "Politike ljudskih prava" (Tatijana Pavlović)	89
Zorica Mršević: <i>Izazovi sudske nezavisnosti</i> (Jovan Ćirić)	91
Biljana Kovačević-Vučo: <i>Pravne posledice za izbeglice</i> (Nenad Vujić)	93
Status nacionalne manjine kao ideal – <i>Romi u Srbiji</i> (Jelena Jovčić)	95

VARIAE

Osmi mart – ženski pokret sada (Z. Mršević)	99
Seminar <i>Prigovor savesti u Evropi</i> (S. Lilić)	100
Seminar <i>Javno mnjenje, sredstva masovne komunikacije i zakonodavna tela u okviru Ruske federacije</i> (S. Lilić)	101
Program <i>Freedom House</i> (B. Kovačević-Vučo)	102
<i>ICBL Regionalna konferencija o minama</i> (D. Milenković)	106

PRIGOVOR SAVESTI KAO FUNDAMENTALNO LJUDSKO PRAVO

Apstrakt: Prigovor savesti je nova institucija međunarodnog prava i nacionalnih zakonodavstava koje se više ne smatra kao isključivo versko pravo, već fundamentalno ljudsko pravo. Sadržinski posmatrano, pod prigovorom savesti podrazumeva se odbijanje da se služi vojna obaveza iz verskih ili drugih razloga savesti. U Saveznoj Republici Jugoslaviji, prigovor savesti uveden je odredbom člana 137. Ustavom iz 1992. godine, a detaljnije je regulisano Zakonom o Vojski Jugoslavije (čl. 296-300). Analizom važećeg zakonodavstva, međutim, može se konstatovati da zakonsko regulisanje prigovora savesti predviđeno Zakonom o Vojski Jugoslavije nije u skladu sa pravom na prigovor savesti kao fundamentalnim ljudskim pravom zagwarantovanim saveznim Ustavom i ratifikovanim međunarodnim ugovorima.

Ključne reči: Prigovor savesti. Ljudska prava. SR Jugoslavija. Zakon o Vojski Jugoslavije.

I

Prigovor savesti je nova institucija međunarodnog prava i nacionalnih zakonodavstava. Za razliku od ranijih razdoblja, danas se prigovor savesti više ne smatra kao isključivo versko pravo¹, već fundamentalno ljudsko pravo². Ovo je i formalno potvrđeno u dokumentima niza međunarodnih organizacija, između ostalog, i važećim dokumentima Ujedinjenih nacija. Tako, prema stavovima iznetim u dokumentima Komisije za ljudska prava Ujedinjenih nacija "...svako ima pravo da odbije vojnu obavezu u skladu sa priznatim pravom na slobodu misli, savesti i vere, u smislu člana 18. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i članom 18. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima."³

¹ Uporedi: *European Churches and Conscientious Objection to Military Service, Proceeding*, Loccum, 1989.

² Uporedi: Sam Biesemans, *The Right to Conscientious Objection and The European Parliament*, EBCO, Bruxelles, 1995.

³ United Nations Economic and Social Council, Commission on Human Rights, 51st Session, March 1995.

Ideološka osnova prigovora savesti leži u ideji odbijanja da se učestvuje u ubijanju drugih ljudi.⁴ Sadržinski posmatrano, pod prigovorom savesti u užem smislu (eng: *conscientious objection*, fran: *objection de conscience*) uobičajeno se podrazumeva odbijanje da se služi vojna obaveza.⁵

Međutim, postoje i drugi oblici prigovora savesti koji su manje poznati jer su u manjoj meri pravno regulisani. Tako, u širem smislu, prigovor savesti obuhvata i situacije koje se, između ostalog, odnose i na lica koja rade u firmama koje proizvode ili vrše distribuciju proizvoda koji su namenjeni ratnim potrebama ili su štetni za životnu sredinu, kao i na lica koja odbijaju da plaćaju deo poreza koji je namenjen vojnom budžetu.⁶ Osim toga, prigovor savesti, po pravilu, podrazumeva i tzv. civilno služenje vojnog roka, odnosno mogućnost da ukoliko dođe do oružanih sukoba, izvršavanje vojne obaveze bude bez nošenja ili korišćenja oružja.

II

Kao pravni institut, smatra se da prigovor savesti ima svoje začetke početkom 20. veka, a da se u fundamentalno ljudsko pravo razvija posle Drugog svetskog rata.

Prva evropska institucija koja je u vezi sa prigovorom savesti zauzela artikulisan i konretan politički i pravni stav bio je Savet Evrope. Tako su u Rezoluciji Parlamentarne skupštine Evropskog saveta br. 337 usvojene 1967. godine definisani domašaji i određeni osnovni principi pravnog regulisanja prigovora savesti. Prema ovoj Rezoluciji, licima koja podležu vojnoj obavezi i koja iz razloga savesti ili dubokog uverenja koja proističu iz verskih, etičkih, moralnih, humanitarnih, filozofskih ili sličnih motiva, odbiju da vrše oružanu službu, priznaje se lično pravo da budu oslobođeni od obaveze da takvu službu vrše.⁷

Istorijski koreni današnjeg prigovora savesti, međutim, vezuju se za evropske verske zajednice, posebno protestantske pokrete u Holandiji i Engleskoj XVI i XVII veka. Prema najnovijim studijama iz ove oblasti, zemlje sa protestantskom verskom tradicijom (sa izuzetkom Švajcarske), bile su prve koje su pravno regulisale prigovor savesti. Tako su još 1549. i 1580. godine u Holandiji doneti zakoni koji su, po osnovu verskih ubeđenja, predviđali mogućnost oslobađanja od vršenje vojne obaveze, dok su 21. novembra 1660. godine Kvekeri javno saopštili engleskom kralju Čarlsu II da ne žele da, bilo u ime carstva Hristovog, niti u ime ovozemaljskog kraljevstva, učestvuju u ratnim

⁴ Uporedi: *The Right to Refuse to Kill*, Commission for Human Rights, United Nations, 49th. Session, December 4 1992, E/CN.4/1993/68.

⁵ Sam Biesemans, *The Right to Conscientious Objection and The European Parliament*, EBCO, Bruxelles, 1995, str. 6.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

i drugim oružanim sukobima. Čak je i Napoleon odobrio izuzeće od vojne službe protestantskim anabaptistima.⁸

U zemljama sa rimokatoličkom i pravoslavnom verskom tradicijom, međutim, prigovor savesti prihvaćen je znatno kasnije.

Usled ovih okolnosti, prve evropske zemlje koje su pravno regulisale prigovor savesti bile su nordijske zemlje protestantske tradicije, posebno, Norveška (1900), Danska (1917) i Švedska (1920), kao i Velika Britanija (1916) i Holandija (1922). Sa druge strane, evropske zemlje rimokatoličke tradicije, posebno, Francuska (1963), Belgija (1964), Italija (1972), Portugalija (1976) i Španija (1978), pravno regulišu prigovor savesti više od pola veka kasnije.

III

Za vreme komunističkih režima u zemljama centralne i istočne Evrope prigovor savesti pravno nije bio dopušten. Neuvažavanje prigovora savesti u ovim zemljama tumači se okolnostima da su individualna ljudska prava i ideje o slobodnom izboru građana bile inkompatibilne sa zvaničnim ideološkim doktrinama ovog tipa totalitarnih država. Ipak, postojala su dva izuzetka. Tako, jednim ukazom Sovjeta narodnih deputata (koji je 1919. godine potpisao Lenjin), bio je predviđen prigovor savesti po osnovu verskih motiva, ali je počev od 1929-30. godine i za vreme Staljinove vladavine prestala njegova primena. U drugom slučaju, suprotno uobičajenom stavu komunističkih zemalja, jednim ukazom iz septembra 1964. godine u bivšoj Demokratskoj Republici Nemačkoj, i pored jakog sovjetskog uticaja, uvedena je mogućnost civilnog služenja vojnog roka (najverovatnije pod uticajem protestantske verske zajednice).⁹

IV

U najnovije vreme, pitanje prigovora savesti, posebno sa pravnog i etičkog stanovišta, postalo je aktuelno u vezi sa sukobima u bivšoj Jugoslaviji. Prema podacima pojedinih međunarodnih nevladinih organizacija, od početka neprijateljstava u bivšoj Jugoslaviji, najmanje 200.000 hiljada vojnih obveznika sa svih zaraćenih strana odbilo je da učestvuje u sukobima i potražilo utočište u zemljama Evrope.¹⁰

Bivša jugoslovenska država (1945 – 1991), iako potpisnica brojnih međunarodnih deklaracija i konvencija o ljudskim pravima, u svom pravu i praksi nije priznavala ni poznavala prigovor savesti. Prema ranije važećem jugoslovenskom zakonodavstvu, svako odbijanje prijema i upotrebe oružja, kao i izbegavanje vojne službe bilo je podvrgnuto strogim krivičnim sankcijama. U tom smislu, između ostalog, i Krivični zakon iz 1976. godine (sa brojnim kasnijim izmenama i dopunama) ima posebnu glavu koja izričito predviđa tzv. krivična dela protiv oružanih snaga, od kojih su najkarakterističnija dva:

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ Cecilia de Rosa: *Conscientious Objectors, Draft Evaders and Deserters from Former Yugoslavia: An Undefined Status*, European Bureau for Conscientious Objection, Bruxelles, 1995, str. 4.

krivično delo "odbijanje primanja i upotrebe oružja" za koje je bila predviđena kazna zatvora (čl. 202. KZ) i krivično delo "neodazivanje pozivu i izbegavanje vojne službe" za koje je bila predviđena novčana kazna i kazna zatvora (čl. 214. KZ). Ova krivična dela mogla su dobiti posebno kvalifikovan oblik za vreme ratnog stanja ili u slučaju neposredne ratne opasnosti (kazna zatvora i do deset godina).¹¹

Usled ovih okolnosti, posebno pošto prema važećim zakonima tadašnje jugoslovenske države prigovor savesti nije bio priznat ni iz verskih razloga, pripadnici pojedinih verskih sekti u Jugoslaviji (npr. jehovini svedoci i nazareni), često su, zbog odbijanja da nose oružje i da služe vojni rok, bili kažnjavani zatvorom. Čak se dešavalo da isto lice i više puta bude krivično gonjeno i kažnjeno za isto krivično delo (npr. zbog odbijanja prijema i nošenja oružja), što je rezultiralo i višegodišnjim kaznama zatvora. Prema jednom izveštaju koji je Savezna vlada u ime Savezne Republike Jugoslavije (novembar 1992) pripremila za Komisiju za ljudska prava Ujedinjenih nacija, utvrđeno je da su jugoslovenski vojni sudovi u prethodnom trogodišnjem periodu imali 19 slučajeva odbijanja nošenja oružja i služenja vojnog roka i da su donete sledeće presude: dva lica osuđena su na pet meseci zatvora, jedno na šest meseci, jedno na deset meseci, jedno na jednu godinu zatvora, dva na dve godine zatvora, a dvanaest lica su uslovno osuđena.

Pod uticajem (i pritiskom) novih ideja o ljudskim pravima, a i u skladu sa obavezama preuzetim iz međunarodnih dokumenata koji proklamuju slobodu savesti, mnoge države, između ostalih i Savezna Republika Jugoslavija, priznale su prigovor savesti i u svoje ustave i zakone uvele ovaj institut. Međutim, u nekim situacijama (kao što je to, recimo, slučaj sa zakonodavstvom sadašnje savezne države), ustavom proklamovano pravo na prigovor savesti praktično je dovedeno u pitanje, pre svega, zbog načina na koji je regulisana administrativna procedura u vezi sa njegovim ostvarivanjem u konkretnom slučaju.

U Saveznoj Republici Jugoslaviji, prigovor savesti kao pravna kategorija uveden je Ustavom koji je stupio na snagu 27. aprila 1992. godine. Prema odredbi člana 137. saveznog Ustava: "Građaninu koji zbog verskih ili drugih razloga savesti ne želi da ispuni vojnu obavezu pod oružjem, omogućiće se da vojnu obavezu u Vojsci Jugoslavije ispuni bez oružja ili u civilnoj službi, u skladu sa saveznim zakonom."

Pravna analiza ove ustavne odredbe ukazuje na sledeće. Prema stavu 1. člana 137. Ustava, predviđene su dve vrste razloga za uvažavanje prigovora savesti u našem pravu: a) verski razlozi i b) drugi razlozi savesti.

Polazeći od toga, može se zaključiti da na normativnom nivou savezni Ustav poznaje i priznaje prigovor savesti, ali ga suštinski ne priznaje kao fundamentalno ljudsko pravo u smislu evropskih i svetskih standarda. Ovaj zaključak se može izvesti na osnovu okolnosti što je prigovor savesti u saveznom Ustavu regulisan u okviru odeljka koji se odnosi na Vojsku

¹¹ Krivična dela iz člana 202. i 214. ostala su u neizmenjenom obliku i u Krivičnom zakonu SRJ.

Jugoslavije (čl. 137) i to **kao način ispunjenja vojne obaveze**, a ne u odeljku o pravima i slobodama. S druge strane, u odeljku kojim su regulisane slobode, prava i dužnosti čoveka i građanina, zajemčena je sloboda ubeđenja, savesti, misli i javnog izražavanja mišljenja (čl. 35), kao i pravo i dužnost odbrane Savezne Republike Jugoslavije od strane svakog građanina (čl. 63). Međutim, to se dovodi u direktnu vezu sa pravom na isticanje prigovora savesti. Sam način normiranja u saveznom Ustavu, navodi na zaključak da pravo na prigovor savesti u saveznom Ustavu nema onu ulogu i značaj koju bi trebalo da ima kao fundamentalno ljudsko pravo.

Prema stavu 2. člana 137. Ustava, pitanja u vezi sa prigovorom savesti, posebno ona koja se odnose na postupak ostvarivanja ovog prava, imaju se regulisati odgovarajućim saveznim zakonom.

U tom kontekstu, značajne su još i odredbe članova 10. i 16. Ustava, prema kojima Savezna Republika Jugoslavija priznaje i jamči slobode i prava čoveka i građanina koji priznaje međunarodno pravo, odnosno da Savezna Republika Jugoslavija priznaje i obećava da će u dobroj veri ispunjavati međunarodno preuzete obaveze, kao i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava koja čine sastavni deo unutrašnjeg pravnog poretka.

V

Savezni zakon na koji upućuje savezni Ustav u vezi sa prigovorom savesti je **Zakon o Vojsci Jugoslavije** koji je, zbog proceduralnih razloga, prvo bio privremeno usvojen u oktobru 1993, a punovažno stupio na snagu tek u maju 1994. godine. Ovim Zakonom, između ostalog, predviđeno je da: vojna obaveza obuhvata regrutnu obavezu, obavezu služenja vojnog roka i obaveze lica u rezervnom sastavu (čl. 282); vojnoj obavezi podležu jugoslovenski državljani (čl. 14.); žene ne podležu regrutnoj obavezi, niti obavezi služenja vojnog roka (čl. 283.).

Institut prigovora savesti, u smislu odredbe stava 2. člana 137. Ustava, konkretnije je regulisan odredbama članova 296. do 300. saveznog Zakona o Vojsci Jugoslavije.

Prema odredbi člana 296. Zakona o Vojsci Jugoslavije, obaveza služenja vojnog roka traje 12 meseci (čl. 296. st. 1). Regrutu koji zbog verskih ili drugih razloga savesti ne želi da služi vojni rok pod oružjem ili želi da služi u civilnoj službi, vojni rok traje 24 meseca (čl. 296. st. 2). Regrut koji se pozvao na prigovor savesti, ali koji u toku služenja vojnog roka odluči da primi oružje, vojni rok nastavlja da služi po programu za vojnike koji nose oružje, čije trajanje ne može biti manje od 12 meseci (čl. 296. st. 3). Izuzetno, Predsednik Republike može da odluči da se vojnici otpuste sa služenja vojnog roka do 60 dana ranije, ako potrebe popune i borbene gotovosti vojske to omogućavaju (čl. 296. st. 4).

Prema odredbi člana 297. Zakona o Vojsci Jugoslavije, vojni rok u civilnoj službi služi se u vojnoprivrednim, zdravstvenim i opštim spasilačkim organizacijama, organizacijama za rehabilitaciju invalida i u drugim organizacijama i ustanovama koje se bave delatnošću od opšteg interesa (čl. 297. st. 1). Organizacija, odnosno ustanova u kojoj se služi vojni rok u civilnoj službi

dužna je da obezbedi besplatan smeštaj, ishranu, lična primanja u visini novčanih primanja vojnika i odgovorno lice za kontrolu rada i kontrolu služenja vojnog roka u civilnoj službi (čl. 297. st. 2). Za vreme služenja vojnog roka u civilnoj službi vojnik je izjednačen u pogledu prava i obaveza sa vojnikom na služenju vojnog roka u Vojsci (čl. 297. st. 3).

Prema odredbi člana 298. Zakona o Vojsci Jugoslavije, regrut koji ne želi da služi vojni rok pod oružjem podnosi, u roku od 15 dana od dana prijema poziva za regrutaciju, *pismeni zahtev* nadležnom vojnoteritorijalnom organu, u kome navodi razloge zbog kojih ne želi da služi vojni rok pod oružjem, kao i na kojim poslovima u vojsci ili civilnoj službi želi da služi vojni rok.

Prema odredbi člana 299. Zakona o Vojsci Jugoslavije, nadležna regrutna komisija je dužna da *odluku o zahtevu* donese u roku od 60 dana (čl. 299. st. 1). Pri rešavanju zahteva, regrutna komisija može konsultovati socijalne radnike, pedagoge, predstavnike verskih zajednica i dr (čl. 299. st. 2).

Prema odredbi člana 300. Zakona o Vojsci Jugoslavije, protiv odluke regrutne komisije, podnosilac zahteva može podneti *prigovor* u roku od 15 dana od dana prijema odluke (čl. 300. st. 1). Po ovom prigovoru rešava vojnoteritorijalni organ koji je drugostepeni organ vojnoteritorijalnom organu čija je komisija donela prvostepenu odluku (čl. 300. st. 2). Odluka ovog organa je konačna i protiv nje se *ne može* voditi upravni spor (čl. 300. st. 3).

VI

Analizom odredaba Zakona o Vojsci Jugoslavije koje regulišu ostvarivanje ustavnog prava na prigovor savesti, može se konstatovati da je ustavno pravo na prigovor savesti znatno suženo. Na ovo, između ostalog ukazuju i sledeće okolnosti:

a) Zakon o Vojsci Jugoslavije propisuje da regruti koji žele da se pozovu na prigovor savesti moraju u roku od 15 dana od dana prijema poziva za regrutaciju da podnesu pismeni zahtev (čl. 298). Rok za isticanje zahteva u vezi sa prigovorom savesti je *prekluzivan* jer se u slučaju njegovog prekoračenja ovo pravo gubi. Osim toga, ukoliko se jednom istakne prigovor savesti, pa se zahtev ne usvoji, taj se zahtev više ne može isticati.

S tim u vezi, interesantno je napomenuti da se povodom postupka koji je pred Saveznim ustavnim sudom Jugoslavije nedavno pokrenut radi ocene ustavnosti Zakona o Vojsci Jugoslavije, u delu koji se odnosi na prigovor savesti, stalo na stanovište da lica koja su se prilikom stupanja na snagu Zakona o Vojsci Jugoslavije već nalazila na odsluženju vojnog roka, kao i vojni obveznici u rezervnom sastavu, nemaju pravo da se pozovu na prigovor savesti.

Zakon o Vojsci Jugoslavije i ovaj stav Saveznog ustavnog suda, stavlja u neravnopravan položaj ne samo one koji su odbili da učestvuju u ratnim sukobima u bivšoj Jugoslaviji u odnosu na one na koje se novi Zakon odnosi, već i sve one koji su, koristeći se svojim osnovnim ljudskim pravom slobode mišljenja, savesti i veroispovesti formulisanom u odredbi člana 35. saveznog Ustava, promenili svoju veroispovest ili ubeđenje. Ovo je pravo izričito predviđeno odredbom člana 18. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim

pravima (1966) koja predviđa da pravo na slobodu mišljenja, savesti ili veroispovesti, podrazumeva slobodu ostajanja pri ili usvajanje druge veroispovesti ili ubeđenja po spostvenom izboru. Zakon o Vojsci Jugoslavije i odluka Saveznog ustavnog suda, međutim, nisu u skladu s ovim opredeljenjima jer onemogućavanjem da se prigovor savesti istakne naknadno, čime se *implicite* negira mogućnost promene veroispovesti i ubeđenja. O tome koliki je značaj slobode mišljenja, savesti i veroispovesti sa stanovišta ljudskih prava, ukazuje i odredba člana 4. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, koji državama ugovornicama ne dozvoljava mogućnost odstupanja od odredbe člana 18. Pakta, čak i u slučaju zavođenja vanrednog stanja. Kako prigovor savesti spada u ove slobode, to se ni ono ne može ograničiti.

Pravno posmatrano, u našim uslovima navedeni stavovi imaju za posledicu da svi koji su odbili da učestvuju u ratnim sukobima ne mogu u postupku pred vojnim i drugim državnim organima da istaknu prigovor savesti. Osim toga, ovakvo zakonsko rešenje znači da protiv ovih lica *može biti* podignuta optužnica zbog krivičnih dela protiv oružanih snaga (npr. odbijanje prijema i upotrebe oružja iz člana 202. KZ).

b) Zakon o Vojsci Jugoslavije propisuje da je nadležna regrutna komisija dužna da odluku o zahtevu regruta donese u roku od 60 dana (čl. 299). Usklađenost ove odredbe sa važećim zakonodavstvom, između ostalog, proizilazi iz okolnosti da regrutna komisija ne može biti nadležni organ (već to mora biti vojni organ kome ta komisija pripada), kao i iz okolnosti da se o zahtevu regruta ne odlučuje rešenjem nadležnog vojnog organa, već odlukom regrutne komisije.

c) Zakon o Vojsci Jugoslavije propisuje da protiv odluke regrutne komisije podnosilac zahteva može podneti prigovor u roku od 15 dana od dana prijema odluke. O ovom prigovoru rešava vojnoteritorijalni organ koji je drugostepeni organ vojnoteritorijalnom organu čija je komisija donela prvostepenu odluku (čl. 300). Uobičajeno je, međutim, da se kao redovno pravno sredstvo propisuje žalba koja se podnosi drugostepenom organu. Po pravilu, prigovor se podnosi organu koji je prvobitno doneo odluku, s tim što se po odluci o prigovoru može izjaviti i žalba drugostepenom organu. Ovo proizilazi iz odredbe člana 26. saveznog Ustava, prema kojoj svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava u zakonom utvrđenom postupku, svakome se jamči pravo na žalbu ili drugo pravno sredstvo protiv odluke kojom se rešava o njegovom pravu ili na zakonu zasnovanom interesu.

d) Konačno, Zakon o Vojsci Jugoslavije propisuje da je odluka koju donese organ koji rešava po prigovoru konačna i da se protiv nje ne može voditi upravni spor (čl. 300). Ova odredba u Zakonu o Vojsci Jugoslavije, nije u skladu sa opštim ustavnim opredeljenjem o postavljanju sudske zaštite protiv svih odluka nadležnih organa. Isključujući upravni spor u vezi sa prigovorom savesti, Zakonom o Vojsci Jugoslavije praktično je isključena sudska zaštita koja je garantovana ustavom.

VII

Analizom navedenih odredbi Zakona o Vojsci Jugoslavije u vezi sa ostvarivanja prava na prigovor savesti može se zaključiti sledeće: a) Zakon o Vojsci Jugoslavije propisuje posebnu proceduru ostvarivanja prava na prigovor savesti; b) Procedura ostvarivanja prava na prigovor savesti po svojoj pravnoj prirodi je *administrativna procedura* koja je u načelu regulisana Zakonom o opštem upravnom postupku i c) u vezi sa postupkom ostvarivanja prava na prigovor savesti Zakon o Vojsci Jugoslavije u svim značajnim pitanjima bitno odstupa od uobičajenih zakonskih procedura.

Polazeći od navednog, kao opšti zaključak može se konstatovati da ustavno i zakonsko regulisanje prigovora savesti predviđeno Zakonom o Vojsci Jugoslavije u sadržinskom smislu nije u skladu sa pravom na prigovor savesti kao fundamentalim ljudskim pravom zagarantovanim međunarodnim ugovorima, dok u procesnom smislu postupak ostvarivanja prava na prigovor savesti bitno odstupa od opštih načela i duha važećeg procesnog zakonodavstva. Osim toga, prepreke u ostvarivanju prava na isticanje prigovora savesti nalaze se i u Krivičnom zakonu Jugoslavije, koji još uvek nije usaglašen sa saveznim Ustavom i sa Zakonom o Vojsci Jugoslavije.